

Список использованных источников

1. Китайский застольный этикет [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://sadpanda.cn/archives/20302>. Дата доступа: 26.11.2025.
2. Ма, Яньли. Пищевые знаки в китайской застольной коммуникации / Ма Яньли // Коммуникативные технологии в образовании, бизнесе, политике и праве: тез. докл. Междунар. науч.-практ. конф. – Волгоград: ПринТерра-Дизайн, 2005. – С. 40–42.
3. Этикет за столом в Китае: как говорить и как вести себя / Школа английского языка Skyeng [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://skyeng.ru/articles-kitajskij/kultura-i-tradicii-cn/etiket-za-stolom-v-kitae-kak-govorit-i-kak-vesti-sebya/>. Дата доступа: 26.11.2025.
4. Сопоставление китайской и русской чайной культуры [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/filosofiya-chaynou-tseremonii>. Дата доступа: 25.11.2025.
5. Цай Д. Палочки для еды, пальцы, ножи и вилки: культура, стоящая за тремя способами еды // Фуцзяньтайваньский культурный обмен. 2009. № 3. С. 32–37.

The article focuses on the analysis of cultural and social norms that govern behavior during meals in China. It pays special attention to the practical aspects of etiquette, such as seating arrangements, the use of a rotating tray, and certain restrictions on the use of chopsticks. Following these unwritten rules is not just a formality, but an essential social skill for building successful personal and business relationships in Chinese society.

Key words: feast, culture, round table, etiquette, respect, meal, tea party.

Мухина Александра Андреевна – студент; Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины (aleksamuh2005@gmail.com).

УДК 393(510):393(476)

А. М. Палуян

ПАХАВАЛЬНА-ПАМІНАЛЬНАЯ АБРАДНАСЦЬ: КІТАЙСКІЯ І БЕЛАРУСКІЯ ТРАДЫЦЫІ

Артыкул прысвечаны разгляду кітайскага і беларускага пахавальна-памінальнага комплексу звычайў і павер'яў. Кітайскія і беларускія абрады, якія суправаджаюць смерць, пахаванне і памінкі, уяўляюць сабой складаны комплекс, у якім вызначаны правілы паводзін членаў сям'і і грамадства. Яны адлюстроўваюць рацыянальныя і магічныя погляды людзей, іх светабачанне і светаразуменне, выконваюць педагагічную функцыю.

Ключавыя словы: традыцыйная культура, Беларусь, Кітай, сямейная абраднасць, пахаванне, памінкі.

У традыцыйных абрадах і звычаях усіх народаў знайшлі адлюстраванне разнастайныя бакі народнай культуры, быту, філасофіі, рэлігіі, светаўспрымання і светаасэнсавання. У прыватнасці, даследаванне пахавальна-памінальных звычаяў і абрадаў як складовай часткі духоўнай культуры і народнага быту жыхароў Беларусі і Кітая дае падставы сцвярджаць, што галоўнымі каштоўнасцямі ў іх жыцці з’яўляюцца сям’я і дом, жаданне жыць у згодзе са сваім сумленнем, з людзьмі, што былі побач, з навакольным светам. Выконваючы тое ці іншае абрадавае дзеянне, чалавек верыў, што гэтым забяспечвае сабе і сваім блізкім здароўе, шчасце, дабрабыт. Веданне і дэтальнае выкананне традыцыйных абрадаў і нормаў паводзін стварае чалавеку ці сям’і добрую славу, якая перадаецца з пакалення ў пакаленне і высока ацэньваецца грамадой.

Пахавальна-памінальныя абрады ў традыцыйнай культуры як беларускага, так і кітайскага народаў – гэта комплекс архаічных рытуалаў, накіраваны на бяспечны пераход памерлага ў іншы свет і ўпарадкаванне адносін паміж жывымі і мёртвымі. “Гэты шматгранны рытуал складаўся з разнастайных па функцыянальнай і семантычнай нагрузцы абрадавых дзеянняў пры строгай іх паслядоўнасці ў часе” [1, с. 354]. Асноўныя этапы ўключаюць падрыхтоўку, пахаванне, а таксама сямейныя і каляндарныя памінкі.

У кітайскай і беларускай мовах вялікая колькасць эўфемізмаў для абзначэння смерці: *去世* (*qù shì*) – ‘*накінуць свет*’, *过世* (*guò shì*) – ‘*перайсці ў іншы свет*’ ці *辞世* (*cí shì*) – ‘*развітацца са светам*’; белар. – *пайсці ў лепшы свет; вечны спачын; пайсці на спачынак; прыняць смерць; здабыць вечны супакой; заснуць вечным сном; пайсці на той свет; аддаць Богу душу; выцягнуць ногі*.

У час смерці ці адразу пасля яе ў хаце “расчыняліся ўсе дзверы, любая работа прыпынялася. Будзілі ўсіх, хто спаў, бо лічылі, што нябожчык можа таго забраць з сабой. Астанаўлівалі часы, завешвалі люстэркі, што б душа не ўбачыла атражэння і не перасялілася ў люстэрка. Таксама сачылі, каб вочы былі закрытыя, што б не ўгледзеў нікога, каб забраць” [2, с. 246]. У Кітаі таксама прынята завешваць люстэркі і закрываць паперай выявы багоў. Люстэрка ў народных уяўленнях – сімвал “падваення” рэчаіснасці, мяжа паміж светамі. Люстэрка ў месцы знаходжання прадстаўніка іншага свету (у нашым выпадку нябожчыка, яго душы) адкрывае да таго доступ, робіць яго бачным для людзей. Нябожчыка, які знаходзіўся ў пераходным стане, быў адкрыты да кантакту з іншасветам, неабходна было ізаляваць ад люстэрка. Невыпадковым з’яўляецца

і выкарыстанне менавітага белага палатна— гэта найбольш пашыраны ў традыцыйнай беларускай і кітайскай культуры колер, які выступае як апазіцыя чырвонаму, што сімвалізуе жыццёвы пачатак, нараджэнне і статуснае перанараджэнне. У такім разе белы колер “можна трактаваць як сімвал смутку, жалобы, гора, смерці, трансфармацыі, пераходу ў іншы стан, іншы план існавання, сімвал дарогі з аднаго свету ў іншы” [3, с. 46].

Падрыхтоўка да пахавання ў абодвух народаў прадугледжвае такія дзеянні, як абмыванне памерлага, перапрапанне, падрыхтоўка труны (дамавіны). Жыхары Чачэрска (Гомельская вобласць) расказвалі, што “калі паміраў чалавек, яго мылі. Для гэтага звалі чужых, родныя не павінны мыць нябожчыка, прычым мужыкі павінны былі мыць мужыка, жанчыны – жанчыну. Пасля таго як памылі, памерлага адзяваюць ў новую адзежу. Потым яго клалі на лаўку і звязвалі рукі і ногі. Вочы закрываюць, каб нябожчык не ўзяў нікога з сабой. У руку памерлага ставілі свечку, каб светлай была дарога на тым свеце. Лепей за ўсё, каб чалавек у момант смерці ўжо трымаў свечку” [2, с. 245]. На Жлобіншчыне родныя “просяць чужых людзей памыць памерлага, каб на той свет ішоў чыстым... Адзяваюць нябожчыка ва ўсё новае, прычэсваюць [4, 465]. Беларусы, асабліва вяскоўцы, заўсёды папярэдне рыхтавалі сабе адзенне для пахавання: “ва ўсіх ё вузлы. Там адзежа святочная, якую чалавек гатуе сабе на свайму укусу” [2, с. 246]. Таксама ў царкве для нябожчыка бралі спецыяльны прадмет – падарожны венчык. Ва ўяўленні беларусаў – гэта своеасаблівы пашпарт на той свет [2, с. 245].

Труну абівалі тканінай чырвонага або чорнага колеру. На Чачэршчыне на дно дамавіны клалі бярозавае лісце, паверх яго – льяное палатно, а таксама падушку з бярозавым лісцем [2, с. 245]. А вось на Жлобіншчыне “падушка абавязкова або з сена, або з мяты. Пад пакойніка кладуць ручнік” [4, с. 465]; “Памершаму ў гроб лажылі якую-небудзь вешч, каторую ён сільна любіў” [4, с. 469]; пры гэтым “нельга ні ў коём случае класці ў гроб фатаграфіі ці вешчы жывых людзей” [4, с. 470]. Жыхары Чачэрскага раёна ніколі не накрывалі ногі нябожчыка ў труне, каб “памерлы не запутаўся на тым свеце ў дарозе” [2, с. 245].

У кітайскай пахавальнай традыцыі першы важны этап пасля смерці – 入殮 (rù liàn), што абазначае “апрапанне нябожчыка”: цела апрапаюць у спецыяльнае адзенне 寿衣 (shòu yī) светлага колеру (строга забаронены чырвоны колер як сімвал жыцця і радасці), якое шыюць з некалькі слаёў шоўку. Гэта ж мы можам назіраць і ў

традыцыйнай беларускай культуры, калі пахавальная жаночая сарочка вышываецца белым па белым палатне (напрыклад, у неглюбскім строі на Веткаўшчыне). Д. С. Цыбулька адзначае, што кітайцы імкнуцца выконваць гэты абрад (мыюць, голяць, падстрыгаюць пазногці і валасы, апранаюць ў спецыяльнае пахавальнае адзенне) з чалавекам, які яшчэ толькі знаходзіцца пры смерці. Пасля смерці нябожчыка размяшчаюць на драўлянай дошцы, а ў яго рот кладуць некалькі рысавых зярнятак, манетку ці папяровыя грошы. Гэта так званае сімвалічнае кармленне 含口 hán kǒu, паколькі кітайцы лічылі, што на тым свеце памерлы можа ператварыцца ў “галоднага духа”. Затым твар памерлага накрываюць паперай ці тканінай. Пасля цела памяшчаюць у труну. Гэта можа быць у дзень смерці ці не пазней трэцяга дня. Папярэдне ў дамавіну кладуць апілки ці сухую траву, накрываюць тканінай. У дамавіну могуць класці і некаторыя асабістыя рэчы нябожчыка. Далей праводзіцца цырымонія 开光仪式 kāiguāng yíshì – старэйшы з дзяцей памерлага налівае ў кубак чыстай вады і працірае вочы, нос, рот, вушы нябожчыка, сімвалізуючы тым самым яго здольнасць і магчымасць успрымаць свет [5].

Хаця б адну ноч памерлы павінен правесці ў родным доме. І з ім абавязкова былі родныя і блізкія: “*Нябожчык ляжыць у хаце ў труне, а людзі ідуць у хату, прыносяць хлеб, яйкі, пячэнне і моляцца*” [2, с. 246]. Такая традыцыя і ў беларусаў, і ў кітайцаў мае як рэлігійнае, так і культурнае значэнне, паколькі дапамагае перажыць страту блізкага чалавека, развітацца з памерлым. У Кітаі гэты звычай называецца 守夜 (shǒu yè) – усяночнае трыванне, калі члены сям’і па чарзе сядзяць каля труны. У доме нябожчыка ладзяць 灵堂 (líng táng) алтар, дзе размешчана фатаграфія памерлага, перад якой запальваюць 香 (xiāng) ароматычныя палачкі і расстаўляюць падарункі ад родных і знаёмых, што наведваюць сям’ю. Традыцыйна госці пакідаюць грошы ў белых канвертах, каб дапамагчы сям’і пакрыць выдаткі на пахаванне. Прынята даваць няцотныя сумы, бо лічыцца, што парныя няшчасці не павінны паўтарацца.

Само пахаванне адбываецца на трэці дзень (зараз часцей на другі). У Кітаі цырымонія пачынаецца з апошняга равітаня, калі сям’я і сябры становяцца на калені вакол труны і кланяюцца. Затым абходзяць дамавіну і апошні раз глядзяць на памерлага. Затым труну закрываюць, ставяць на спецыяльны “ложак” 杠床 gàng chuáng і

выносяць. Пахавальная працэсія 送葬 (sòng zàng) можа суправаджацца 哭丧 (kū sang) – плачам па памерлым, у тым ліку з запрашэннем 哭丧女 (kū sang nǚ) – прафесійных плакальшчыц. Ганаровым абавязкам з’яўляецца 扶柩 (fú jiù) нясенне дамавіны. Пахавальную працэсію ўзначальвае старэйшы сын памерлага, які нясе траурны сцяг 幡 fān, за ім ідуць іншыя сыны і нясуць таблічку з імем нябожчыка 灵牌儿 língpáir, потым вязуць дамавіну з целам, далей аркестр, сваякі і сябры, прычым мужчыны ідуць першымі, а жанчыны за імі. Гучаць траурныя мелодыі. Перад працэсіяй раскідваюць папяровыя грошы. У некаторых раёнах Кітая сябры і суседзі памерлага могуць наладзіць “чайныя месцы” 茶桌 chá zhuō і “столікі з памінальнымі пачастункамі” 路祭 lùjì. Асаблівае значэнне ў пахавальным рытуале маюць кветкі, часцей за ўсё гэта 白菊花 (bái jú huā) – белыя хрызантэмы, сімвал смутку; 百合花 (bǎi hé huā) – лілеі, якія сімвалізуюць вяртанне душы на нябёсы; 康乃馨 (kāng nǎi xīn) – гваздзікі як сімвал любові і павагі. Катэгарычна забараняецца прыносіць 红花 (hóng huā) – чырвоныя кветкі, бо яны асацыіруюцца з радасцю, шчасцем і вясельнымі цырымоніямі [5].

На Беларусі памерлага выносяць нагамі ўперад, а хату адразу пасыпаюць зернем, каб у доме не было смерці. На могілкі раней неслі труну на руках (калі было блізка) або везлі на конях, зараз на машыне. Звычайна на машыну сцелюць яловыя галінкі – пасцель для памерлага. Нельга пераходзіць дарогу пахавальнай працэсіі. На могілках святар чытае малітвы і абдае свяцонай вадой магілу. Тыя, хто капаў яму, на ручніках апускаюць труну ў магілу. Усе прысутныя, акрамя сваякоў, сыплюць па тры жмені зямлі. [2, с. 245–246].

Па вяртанні з могілак неабходна было абавязкова вымыць рукі і твар, бо “ў нябожчыка тады душа будзе чыстая”. Потым маліліся і абедалі. Нябожчыку таксама ставілі талерку з ежай і чарку з гарэлкай [2, с. 247].

Памінальны стол у беларусаў ладзіўся ў дзень пахавання і пачынаўся са з’ядання спецыяльнай абрадавай стравы – кануна, які гатавалі з вады і мёду або цукру, куды крышылі белы хлеб ці печыва, каб памерламу было соладка на “тым свеце”. Таксама на стале абавязкова была куцця (яна сімвалізавала вечнасць жыцця, урадлівасць нівы і выконвала трансляцыйныя, магічныя і выхаваўчыя функцыі), боршч, вырабы з мукі (напрыклад, бліны, якія ў народнай традыцыі звязваліся з ідэяй ахвяравання продкам). Памінкі ладзіліся

ў пэўныя рытуальныя дні пасля смерці канкрэтнага чалавека: дзевяціны, саракавіны, угодкі – і спалучалі як язычніцкія, так і хрысціянскія элементы. *“На трэці дзень збіраюцца зноў часоў у 11 дня. Памоляцца, паабедаюць, памянуць памёршага. Затым спраўляюць 9 дзён, 40 дзён, паўгода і год. Памінаюць памерлага таксама на Радаўніцу, пасля Вялікадня, у аўторак”* [4, с. 466]; Пасля пахавання *“на акне астаўляюць кусочак хлеба, каўбасы на маленькай тарэлачце, ставяць свечку. Яна стаіць сорак дзней, пака ідуць памінкі. Лічаць, што душа памершага будзе кушаць тое, што ляжыць на тарэлке. Ставяць таксама чарку з водкай і свечку”* [4, с. 469].

У Кітаі па вяртанні з могілак таксама пачынаецца памінальная трапеза, на якую запрашаюць усіх удзельнікаў траурнай цырымоніі. Перыяд жалобы пасля пахавання доўжыцца 49 дзён. У гэты час малітвы чытаюцца кожныя сем дзён. Лічыцца, што менавіта на сёмы дзень душа вяртаецца ў дом, каб развітацца. Памінкі ладзяць таксама на соты дзень 百日 (bǎi rì) і ў гадавіну смерці 周年 (zhōu nián). На працягу ўказаных дат сям’я праводзіць рытуал 烧纸 (shāo zhǐ) – спальванне спецыяльных папяровых “грошай”, папяровых мадэляў дамоў, машын і іншых прадметаў раскошы, каб забяспечыць камфорт памерламу на тым свеце [5]. У якасці каляндарнай памятнай даты ўшанавання памерлых продкаў у Кітаі існуе традыцыйнае свята 清明节 (qīng míng jié) Цынмін, якое адзначаецца на пачатку красавіка. Кожную вясну кітайцы наведваюць магілы сваіх продкаў, прыбіраюць іх, а дома наладжваюць памінальны стол.

Памінальныя дні ў беларускім календары называюцца Дзядамі. Самае вядомае – Радаўніца (Вялікдзень мёртвых), якое на Беларусі з’яўляецца выхадным днём. *На Раданіцу ўсе ідуць на могілкі. Ложыць пасху, яйцо, канфеты (пасвяценыя) і гранёны стаканчык гарэлкі. Была такая прымета, што калі на могілках не заставалася нічога, значыць умершы прыходзіў і прыняў гасцінец ад родных* [4, с. 466]; *Вместа Радуніцы на магілу ходзяць на мёртвы дзень (у чацвер) – гэта пасля Пасхі* [4, с. 468]. Акрамя таго, беларусы адзначаюць Траецкія Дзяды і Змітраўскія Дзяды.

Традыцыйныя памінальныя абрады беларусаў маюць глыбокае сакральнае значэнне, якое спалучае як хрысціянскія малітвы, так і дахрысціянскія (язычніцкія) элементы: пакіданне ежы на магіле, запальванне свечак і ладанак для абароны ад нячыстай сілы, галашэнні, якія дапамагаюць сваякам пражыць гора.

Смерць успрымалася як пераход ад адной формы існавання да другой, гэтак жа як і нараджэнне ці вяселле. Таму тут дзейнічаюць “адшліфаваныя стагоддзямі абрадавыя коды, якія пэўным чынам будавалі абрадавую рэчаіснасць, прадпісваючы кожнаму члену сям’і, роду, вясковай абшчыне структуру абрадавых паводзін” [1, с. 354].

Вывучэнне пахавальна-памінальных традыцый жыхароў Беларусі і Кітая паказвае, што перад намі вельмі неаднародная група з’яў з яркава адлюстраванымі міфалагічнымі ўяўленнямі, са спецыфічнымі адносінамі да рэчаіснасці і спосабамі яе адлюстравання: знешнія фактары тут адлюстроўваюцца праз прызму ўнутранага светаўспрымання чалавека. Можна заўважыць, што ў міфалагічнай свядомасці як аднаго, так і другога народа адлюстроўваюцца перш за ўсё ўстойлівыя нормы і стэрэатыпы практычнай дзейнасці і маральна-этычныя нормы. Менавіта таму з цягам часу фарміруюцца пэўныя сімвалічныя формы і сродкі сувязі чалавека з навакольным асяроддзем.

“Пахавальна-памінальная абраднасць беларусаў, як слухна сцвярджае Т. І. Кухаронак, змяшчае ў сабе многія архаічныя рысы, звязаныя з народнымі ўяўленнямі пра замагільнае жыццё, пра душу, пра магчымасць зносін з нябожчыкам” [1, с. 354]. Пахавальная абраднасць кітайцаў – гэта глыбока сімвалічны і складаны працэс, заснаваны на канфуцыянскім прынцыпе сыноўняй набожнасці, будыйскіх і даоскіх вераваннях.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Беларусы. Т. 5. Сям’я / В. К. Бандарчык, Г. М. Курыловіч, Т.І. Кухаронак і інш. – Мн.: Беларуская навука, 2001. – 375 с.
2. Чачэршчына, нам дадзеная лёсам... Мінулае і сучаснае Чачэрскага краю: Гісторыка-культурны і фальклорна-этнаграфічны зборнік, прысвечаны 850-годдзю Чачэрска / Пад агульнай рэдакцыяй У. І. Коваля, В. С. Новак. – Гомель: ААТ “Полеспечать”, 2010. – 300 с.
3. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўн. / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. – Мн.: Беларусь, 2004. – 592 с.
4. Святло каштоўнасцей духоўных: Жлобінскі край: мінулае і сучаснасць / Пад агульнай рэдакцыяй В. С. Новак, А. А. Станкевіч. – Гомель: ААТ “Полеспечать”, 2009. – 544 с.
5. Цыбулько, Д. С. Особенности китайских похоронных традиций / Д. С. Цыбулько // Молодой ученый. – 2023. – № 24 (471). – С. 139–142. – URL: <https://moluch.ru/archive/471/104208>.

Artykul is highlighted by the discernment of kotayskag i Belaruskag pakhavalnaya-paminalnaga to the complex sounding ŷ i paver'ya. ŷ Kötaysky and Belarussian abrady, yakya supravadzhayutsy death, pakhavanne pamink i, uyayyutsy

saboi folded kom-plex, yakim called flood rights of a member of the usyam'i gramadstvo. Yany adlu-stroi vayuts racyuanalnaya i magical looks of people, i svetabachanna i sve-tarazumenne, pulling out a pedagic function.

Key words: traditional culture, Belarus, Kötay, syameya abradnatsy, pahavanne, pamink i.

Палуян Алена Мікалаеўна – кандыдат філалагічных навук, дацэнт; Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны (alena.paluian@mail.ru).

УДК 811.581'373.46:54

М. И. Руденя

ПРИНЦИП ФРАЙЕРА-ШОУ КАК ОСОБЫЙ МЕХАНИЗМ ЗАИМСТВОВАНИЯ В ХИМИЧЕСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЕ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА

Статья анализирует заимствованную природу химической номенклатуры китайского языка, а также рассматривает переводческую методологию, способствовавшую ее появлению. Особое внимание уделяется принципу Фрайера-Шоу, который представляет собой специфический механизм заимствования и до сих пор применяется при разработке номенклатурных наименований химических веществ и соединений.

Ключевые слова: химическая номенклатура, принцип Фрайера-Шоу, заимствование, иероглифический ключ, фонетик.

Химия как наука пришла в Китай сравнительно поздно: так, до середины XIX века химические знания в Китае развивались практически исключительно в русле алхимии. В алхимическом знании прослеживались на два направления: сугубо практическое, включающее уходящие в древность химические искусства и технологии, которые применялись в домашнем хозяйстве, врачевании и ремесленничестве, и чистое алхимическое, с его поисками эликсира бессмертия, способа превращения любого металла в золото и т. д. [1, с. 348]. Дж. Нидэм отмечает, что в китайском видении мира все сущее в природе было связано иерархическими отношениями [2, с. 21], китайская натурфилософия зиждилась на теории фаз, переходящих одна в другую, а потому западная химия с ее теорией элементов была для Китая максимально чуждой.

В 1840 году началась Первая Опиумная война, поражение Цинского Китая в которой однозначно указало на необходимость срочной